

САМАПОМАЧУ

Беларуская
 Коопэратыўная
 Гаспадарчая
 Часопіс

А.Е.Д.

Год V.

Вільня, Чэрвень 1936 г.

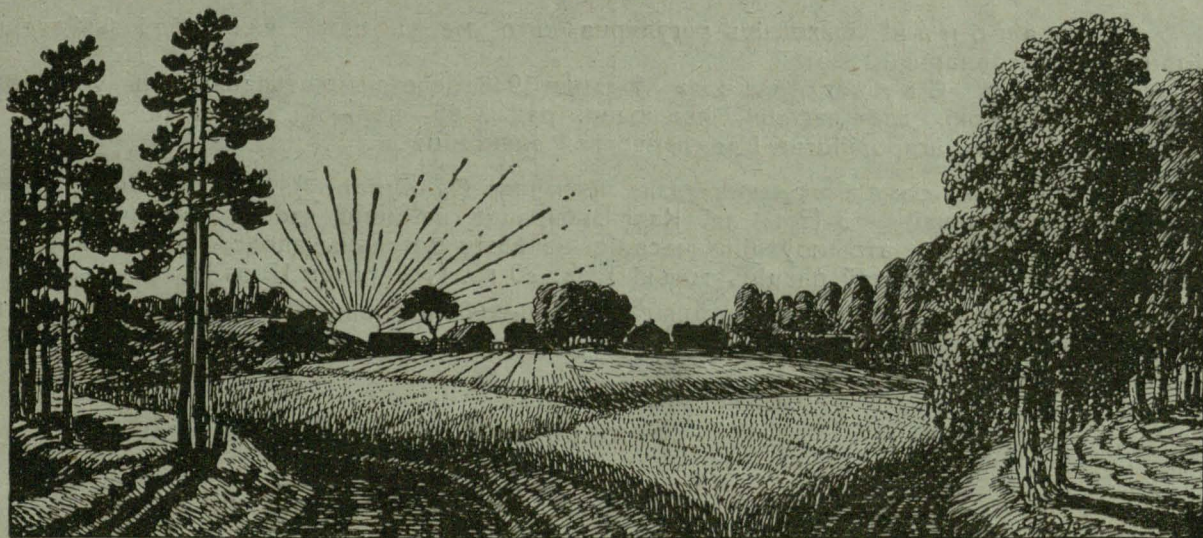
№ 6.

Хай злыдні над намі,
 скрыючуць зубамі
 Любі сваю ніву, свой
 край,
 І, колькі ёсць сілы,
 да самай маілы
 Ары, барануй,
 засявай!
 ЯНКА КУПАЛА.

Усе вялікія па-
 дзеі народаў і ўсе цы-
 вілізацыі былі ство-
 раныя дабравольнымі
 стараньнямі аб'ядна-
 ных людзей... самапо-
 мачу.

Джордж РЭССЭЛЬ
 (Ірляндзец).

	Бач.		Бач.
1. Kooperatyўna - haspadarskija naviny.	37	5. Łazbiny	41
2. Новы Год	38	6. Пазнаваныя гадоў каня паводле зубоў	42
3. U sprawie asadźwańnia pčalinych rajou	39	7. Слоўца да тых, што купаюцца	44
4. Думайце аб пашы на восень	40	8. Гаспадарчая ўсячына . . . . . (на вокл.)	

Ceny ũ Vilni

26.VI.36. Ceny za 100 kilohram.

Zboźža.

Žyta	13.25—14.00
Pšanica	20.00—21.50
Jačmień na pansak	14.00—15.00
Avios	13.50—14.50
Hračycha	
Muka pšaničnaja	22.25—36.25
Muka žytniaja da 50%	22.75—23.00
Muka razovaja da 95%	—17.00
Votruby pšaničnyja	10.00—10.25
Votruby žytnija	9.25—9.50
Łubin sini	8.00—8.75

Małočnaje za 1 kilo (27.VI.36)

Masła najlepšaje, I. sort za kil. ũ hur.	1.90—2.00
" " " " " u detalu	—2.20
Masła stałowaje II sort za kilo ũ hurcie	1.80—1.90
" " " " " u detalu	—2.10

Syr litoũski, za kilo ũ hurcie	1.40—1.80
" " " " u detalu	1.60—2.20
Syr ementalcki(švajc.)za kilo ũ hurcie	2.40—2.50
" " " " u detalu	—3.00
Jajki, kapa	3.30—4.80
" za štuku	6—9 hraš.

Miasnoje, 25.VI.36.

Za kilo żyvoj važi:

Bydla: stadniki	0.38—0.53,
karovy	0.35—0.50
cialaty	0.45—0.50
Švini:	0.70—0.75
Miasa: vaļpvina, celyja štuki	0.70—0.75
vaļovina, zady	0.95—1.15
vaļovina, pierady (košar)	1.00—1.20
cialacina	0.65—0.75
švinina	1.00—1.20
Skury syryja: bydlačyja pa 1.00—1.10 zł. za kolo	
cialačyja—6.00—6.25 zł. za štuku	

Чытайце самі і сярод знаёмых пашырайце адзіны ў нас гаспадарскі часопіс

„Самапомач“

„Самапомач“ выходзіць рэгулярна што месяц пяты ўжо годі зьяўляецца найтанейшай гаспадарчай газэтай.

Зьмест «Самапомачы» ў гэтым 1936 годзе значна павялічаны ў аддзеле сельскай гаспадаркі, дзе часьцей падаюцца рады аб польнай гаспадарцы, жывёлагадоўлі, садоўніцтве, агародніцтве і земляробскай эканоміцы.

Гадавая складка на адзін экзэмпляр (12 нумароў) „Самапомачы“, разам з паштовай перасылкай — 3 (тры) зл. Калі зьбярэцца найменш дзесяць складчыкаў (дзсятка), якія згодзяцца атрымоўваць часопіс на адзін супольны адрэс, дык кожны такі складчык замест трох златаў плаціць толькі 1 зл. 20 гр. (усе разам 12 зл.).

Складкі на «Самапомач» найвыгадней пасылаць разрахунковым пераказам на Wilno I, konto Nr. 40 „Samapomacz“, а ўсякія пісьмы — на адрэс:

Redakcyja časapisu
„Samapomacz“,
Vilnia, — Wilno,

Połackaja vul. 9—4.

Рэдакцыя адчынена ў аўторкі і пятніцы ад 9-ай да 12-ай гадз. дня.

Adres:

VILNIA (Wilno), Połackaja vul. 9—4.

Саманомач

Hod V.

Vilnia, Červień 1936 h.

Nr. 6 (47).

Kooperatyŭna - haspadarskija naviny.

Mižnarodny Dzień Kooperacyi. Mižnarodny Sajuz Kooperatyvaŭ šviatkuje sioleta 14-ty raz supolny Dzień Kooperacyi. Z pryčyny hetaha šviata toj-ža Mižn. Sajuz Koop. vydaŭ sioleta adumysnuju adozvu, u jakoj abviaščaje:

„Kooperatyŭnaja haspadarka adrozniva-
jecca ad kapitalistyčnaj ŭ nastupnych punktach:

I. Na miesca zysku adzinki stavić jana službu dla ahułu. Kooperacyja naładžvaje supracouñictva j znosiny pamiž svaich siabraŭ na celym šviecie, a ŭ Mižnarodnym Kooper. Sajuzie maje rehulatar dla ŭstanaŭleñnia narušanej roŭnavahi pamiž ludzkimi potrebami i produkcijaj.

II. Kooperacyja adbiraje ad kapitału jahonaje panujučaje stanovišča ŭ haspadarcy i na jahonaje miesca stavić ludzkuju jednašč pry supracouñictvie i ŭzajemnaj dapamozie.

III. Tavarnymi zvarotami kooperacyja zabiašpiečvaje spažyčcu, jaki žyvie z ruk pracy, biespasiairedniuju hrašavuju vyhodu i adčyniaje jamu darohu da matarjalnaj niezaležnaści.

IV. Ziemiarnobu - praducentu kooperacyja zabiašpiečvaje miž inšym zvalnieñnie jaho ad lichviarskaha vyzysku pry kupli mašyn i inšych haspadarskich potreb, a taksama zbyť jahonnych praduktů za naležnyja ceny choć i biaz vyzysku spažyčca

V. Vialikaj častcy hramadzianstva kooperatyŭnaja haspadarka zabiašpiečvaje biezpasia-
rednija karyści, biaz uvahi na stan i stanovišča.

VI. Kooperatyŭnaja haspadarka daje mahčymašč ražvიაzაć prablemu biezrabocia i prablemu zarabotnaj płaty dy ahułnych umovaŭ pracy, na padstavach najbolš vyhodnych i realna najbolš mahčymych.“

Dla nacyjanalnych kooperatyŭnych arhanyzacyj Mižn. Sajuz Kop. damahajecca:

1. roŭnaj i nieahraničanej svabody ražvićcia tak, jak jaje maje kožnaje inšaje zakon-
na dazvolenaje pradpryjemstva;

2. zakonnaj abarony z boku dziařžavy pry vykonvañni svaich nieparušnych hramadzki-
ch pravoŭ;

3. pryznañnia asablivaha haspadarskaha charakteru i vystarčalnaha zabiešpiečeñnia samaupravly kooperacyi ŭsiudy tam, dzie zavod-
zicca dziařžauñaja planovaja haspadarka.—

U deklaracyi hetahaž Sajuzu z pryčyny „Dnia Kooperacyi“ padčyrkniena, što Sajuz i dalej trymajecca: 1. volnaha i dabravolnaha siabroŭstva, 2. demokratyčnaha samaŭpraŭleñnia, 3. zasady zvarotu ad zakupaŭ, 4. pradažy za hatoŭku, 5. palityčnaj i relihijnaj tolerancyi, 6. ahrañičeñnia procentaŭ ad pajo-
vaha kapitału, 7. uspomohi kooperatyŭnaha vychavañnia.

Jak bačym, volnaja kooperacyja, nie zva-
žajučy na modnyja siahoñnia dyktatory, moc-
na staić pry zasadach demokratyčnaha sa-
maŭpraŭlañnia.

Heta adznaka koopyracyi robić jaje da peŭnaj miery metaj dla naładžvajučajsia koope-
racyi biełaruskaj. Siañnia kooperacyja na našych ziemiach choć jošč biełaruskaj u sa-
praŭdnaści, — bo-ž siabry našych kooperaty-
vaŭ heta blizu vyklučna **biełarusy**, — adnak, dziakujučy nasadžanamu źvierchu čužomu ki-
raŭnictvu, svajo zapraŭdnaje abliča nia moža
vyjavić, a tamu nia moža naležna i ražvicca. Hetki stan adnak, treba vieryć, pierachodny. Jon praminie z tym časam, jak siabry koope-
ratyvaŭ naležna ŭšviadomiacca **nacyjanalna i hramadzka**, kali buduć mahčy pierabrać ki-
raŭnictva ŭ svaje ruki.

Dyk spatykajem i pravodzim Dzień koope-
racyi z pažadaniem, kab jak najchutčej he-
ta ŭšviedamleñnie pryjšlo. Budzie heta na ka-
ryšč i kooperacyi, jak tokoj, i našamu Biela-
ruskamu Narodu.

Uhodki — Vystaŭka — F. O. N. Sioleta, jak viedama, minuła 25 hadoŭ isnavañnia pol-
skaha sajuzu spažyvieckich kooperatyŭ „Spo-
lem!“ šviatkavañnie hetych uhodkaŭ adbylosia
ŭ dnioch 12—13 14 červienia na zjeździe de-
lehataŭ ad sajuznych kooperatyvaŭ. Akramia
spravazdačy z haspadarskaj dziejnaści Sajuzu,
byli pračytany referaty ideolohičnyja, z kato-
rych na asablivuju ŭvahu zasluhoŭvaje referat
staršyni Sajuzu p. M. Rapackaha, na temu: „Ha-
spadarčaja prahrama spažyvieckich kooperaty-
vaŭ“. Z źmiestam hetaha referatu paznajomim-
sia ŭ nastupnym numary „Samapomačy“.

* * *
Adnačasna, z pryčyny tych-ža uhodkaŭ, by-
ła naładžana vystaŭka spažyvieckaj kooperacyi.

* * *
Jubilejny zjezd „Spolem!“ vynies pasta-
novu, kab Sajuz vyplaciŭ na F. O. N. 5.000 zł.
i zaklikaŭ usie kooperatyvy, jakija naležać da

Сельская гаспадарка.

Новы Год.

Новыя чытачы „Самапомачы“ няхай не падумаюць, што тут будзе нейкі жарт. Чытачы нашы з гадоў папярэдніх ведаюць, што гаспадарскі год у земляробстве сапраўды пачынаецца ў палове календарнага году. Прычын на гэта ёсць дзве: у гэту пару канчаюцца ўсе запасы „старога“ году (сена, салома, збожжа, усякае зерне і ў гэту-ж пару робіцца плян абсева палёў на год наступны. Справу запасаў старога году пакінем тут на старане, а пагаворым аб укладанні пляну абсева палёў на год наступны.

Польная гаспадарка ёсць асновай, на якой апіраецца жывёлагадоўля і ўся гаспадарка як цэльсць. Таму, калі ня хочам раптам апынуцца ў тупіку, мусім абсеіваць поле не ад выпадку да выпадку, што дзе і як палала, але гэты абсеў так укладаць, каб прадбачанага ўраджаю цалком хапала на пракармленне ўсяе гаспадарскае жывёлы, ну і пэўна-ж — самой гаспадаровай сям'і. Аб гэтым размярковаваньні трэба думаць якраз у пару жніва, пасья каторага пачынаецца адпаведнае абрабляньне зямлі пад тую ці іншую культуру*). З усім націскам паўтараем: жніўная пара гэта апошні момэнт дзеля выкан-

*) У с.-гасп. літаратуры пад гэтак ужытым словам „культура“ разумеецца гатунак пасеўнай расьліны, як збожжа, акопніна, стручковыя, сенажаці.

„Spółem'u“, kab taksama źbirali hrošy na hetu samuju metu.

UVANA: F.O.N. — heta fond (kasa) na vajennaje zbrajeńnie Polšcy.

Кооперация u novaj Savieckaj Konstytucyi. U apublikavanym prajekcie novaj Savieckaj konstytucyi, u parahrafie siomym, stanovišča kooperacyi ū savieckim sajuzie aznačajecca hetak: „hramadzkija pradpryjemstvy ū kolektyŭnych haspadarkach i ū kooperatyŭnych arhanizacyjach, z ichnym žyvym i miortvym inventarom, produktami, vyrablenymi abo dabytymi ū kolektyŭnych haspadarkach i kooperatyvach, a taksama ichnyja budovy, jakija služać ahulnamu dabru, — žjaŭlajucca hramadzkim socyjalistyčnym dabrom kolektyŭnych haspadarak i kooperatyŭnych arhanizacyj“.

Vidać z hetaha, što kooperacyja ū savieckim sajuzie stavicca zrazu-ž pašla ūstanovaŭ i pradpryjemstvaŭ kazionnych. Heta pakazvaje, što ūkladčyki prajektu novaj savieckaj konstytucyi pa 18-ci hadovych ciažkich dośledach nad hramadzkim paradkam nie znajšli lepšaj jak kooperacyja formy dabravolnaj arhanizacyi hramadziŭstva.

Dobraje heta paśviedčańnie dla žyvučaści kooperatyŭnaje ideil

чэньня пасеўнага пляну на новы і наступныя па ім гады.

Што трэба ведаць пры ўкладанні абсеўнага пляну? Ад чаго пачынаць?

Адказ на гэта просты: трэба дакладна ведаць якасьць і колькасьць усіх грунтоў у гаспадарцы і колькі якога жывога інвэнтара мае гэта гаспадарка ўтрымаць.

Аблічаць плошчу кожнага поля, кожнай ніўкі, найлепш у вальнейшы час восенскі. Але, калі хто ня мае гэтага, той хай адложыць адзін адабедак і абойдзе свае ніўкі, меручы на гэты раз хоць-бы сваім роўным крокам кожную такую ніўку ўздоўж і ўпоперак. Больш дакладна зьмерыць можна поле якойсь мерай. Адзінкай меры хай будзе ўсюды сягонья прыняты мэтр. Перамножыўшы даўжыню кожнай ніўкі на ейную шырку, атрымаем ейную плошчу ў квадратных мэтрах (qm). Пры мейсцы ўспомнім, што гэктар мае 10 000 qm (квадр. мэтраў).

Выгадай абходу палёў у гэту пару ёсць тое, што разам можна лепш праканацца аб якасьці грунту на кожнай ніўцы і аб ейнай вільгатнасьці. Гэта трэба добра сабе запамятаць, бо ад гэтага залежа, якую культуру (які гатунак расьліны) можна даць на тую ці іншую ніўку. Надмерную вогкасьць (вільготнасьць) у глебе паказваюць такія расьліны, як шчаўе, малачай, хвошч („ёлчка“), гуголь і інш. Ведаючы хоць прыблізную якасьць грунту і запасы вогкасьці, можна мяркаваць якая расьліна на той ці іншы грунт больш адпаведная. — Гэтулькі аб абшары і свомасьці поля.

Дальшай канешнасьцю ёсць — абрахаваць запатрабаваньне корму для ўсяе гадаванае жывёлы і параўнаць гэта запатрабаваньне з спадзяваным ураджаем. Тут дакладна абрахаваць усяго ня можна, бо ў ураджаю год ня роўны году. Прынята пры гэтым дзяліць год на дзьве няроўныя часткі, або йнакш, на дзьве кармавыя пары: вясньня летнюю і васеньне-зімавую. Першая з іх — у нашых кліматычных варунках — цягнецца прыблізна 5—6 месяцаў (ад мца мая да кастрычніка ўключна), а другая — 6—7 месяцаў ад лістапада да красавіка. Гэты падзел аблягае аблічаньне пашы. Гаспадаркі, якія маюць досыць сенажаці, а можа нават і пасьбішча (але пасьбішча добрае, а ня самы толькі выбіты выган) не патрабуюць звычайна шмат клапаціцца аб пракармленьні скаціны праз лета. Зусім інакш прадстаўляецца справа ў тых гаспадарках, дзе сенажацяў няма ідзе ня толькі зімавое, але й летняе пратрыманьне скаціны залежа ад тых ці іншых пасеўных мешанак. У гэтых гаспадарках прынята летнюю пару кармленьня скаціны дзяліць на гэтка чатыры пары: 1. ад самай раньняй вясны і да канца мая, 2. месяц чэрвень, 3. ме-

сяця ліпень-жнівень і 4) месяцы верасень-кастрычнік.

Для пракармленьня адной каровы ў 1-шую пару (м-ц май) найбольш адпаведнай ёсьць мешанка касматай вікі з жытам ці пшаніцай (усё сеецца ўвосені). Для адной каровы на дзень абсейваецца больш менш 15 кв. мэтраў поля, а на месяц — 450 кв. м.*).

Наступная пара (м-ц чэрвень) гэтая пара канюшыны: белая (дзяцеліна) добра выпасываецца на полі, а чырвоная — косіцца і скармліваецца ў хляве. І гэтай і другой на штуку й дзень так жа рахуюць прыблізна 15 кв. м., а на месяц — у 30 разоў больш, або 450 кв. м.

Ад першых дзён м-ца ліпня пачынаецца пара ўсякіх стручковых, якія, каб стала былі сьвежымі, трэба сеяць (з вясны) праз кожныя два тыдні, рахуючы на штуку й дзень 15–20 кв. м., залежна ад ураджайнасці поля. Урэшце на восень — м-цы верасень кастрычнік — добрым кормам для каровы ёсьць сэрадэля ўсяваная ў збожжа, а таксама па аржышчы высееная віка або пляюшка.

Колькі каму трэба ўсяго гэтага засеяць, хай кожны абліча сам паводле вышэй пададзеных нормаў.

Добрым зімовым кормам для каровы ёсьць мурожае сена. Але ў бязсенажатных гаспадарках трэба абыходзіцца канюшынай або сэрадэляй. Прычята рахаваць на штуку

*) Плошчу ў квадратных мэтрах вылічаем памнажаючы шырку даўжынёй. Калі напр. даўжыня нейкага поля будзе 45 м., а шырыня 10 м., дык памножыўшы 45 на 10 атрымаем 450. Але гэтую самую лічбу (450) можам атрымаць і пры іншых разьмерах поля: напр. 30 м. удоўжкі і 15 м. ушыркі ($30 \times 15 = 450$), або 90 м. удоўжкі і 5 м. ушыркі ($90 \times 5 = 450$), або $60 \times 7\frac{1}{2} = 450$) і г. д.

скаціны на цэлую зіму канюшыны 2.000 кв. м., а сэрадэлі — 3.000 кв. м. — Хто сее кармовыя буракі для скаціны, той рахуе на зіму для адной штукі каля 45 мэтрычных цэнтнараў*) (па 20 кілё ў дзень), на якія мусіць засеяць кусок поля ў 1.000 кв. м.

Важнай урэшце справай ёсьць аблічваньне патрэбнай саломы, як на корм, так і на падсьцілку. Вот жа на падсьцілку на зімовую пару на штуку рахуюць каля 15 мэтр. цэнт. і на лета 5, разам 20 мэтр. ц. Да гэтага даходзіць запатрэбаваньне саломы на падсьцілку іншай жывёле, на крыцьцё стрэх, а так жа на сечку. Ураджай жа саломы жытняй бывае на вагу двойчы большы чым ураджай зерня. Іншыя збажавіны даюць саломы значна менш.

Ведаючы запатрэбаваньне кожнага гатунку пашы і наагул усякіх гаспадарскіх расьлін прыступаць трэба да састаўленьня сэвзвароту. Кіравацца пры гэтым трэба наступнымі правіламі:

I. часьцей як цераз шэсьць гадоў не даваць па сабе на адно поле такіх расьлін, як: чырвоная канюшына, гарох і наагул стручковыя расьліны (з выняткам канюшыны белай); няможна так жа сеяць сам па сабе і лён;

II. па расьлінах, якія закарэньваюцца глыбака, як лубін канюшына, павінны пры йсьці расьліны, што закарэньваюцца плытка (збожжа);

III. па расьлінах, якія глебе азот даюць (усе расьліны стручковыя, матыльковыя), трэба даваць расьліны, якія з глебы азот забіраюць (збожжа, акопніны).

*) мэтр. цэнтнар мае 100 кілё

DA NAŠYCH PČALAROŮ.

U spravie asadźvańnia pčalinych rajoŮ.

U źviazku z zaciemkaj u apošnim numary „Samapomačy“ p. n. „Jak asadzić roj“, chaču padziəlicca z Pavažanymi čytačami navinami ů hetaj-ža spravie, jakija, praŮda, ja nie prarabiŮ dahetul asabista, ale ab jakich daviedaŮsia z najnaviejšaj fachovaj litaratury.

Vot-ža, kab pčoly zachacielі asieŮci ů padstaŮlanaj im na tyčcy rajnicy (hladzi ab hetym „Samapomač“ № 5), treba ich zamanivać u takuju rajnicu jakoj-niebudź miadadajnaj rašlinaj. Najleš da hetaha prydatnaj byvaje melisa. VykarystoŮvujecca pry hetym naturalny hon pčaly da takich kvietak, dzie možna spadziavacca miodu. Pčala tut pracuje niazvyčajna silna ražvitym u jaje niucham i tamu treba pasieku i vulli nasampierš dačysta vyčyŮcić, pamiatajučy, što pčala nia pojdzie ů vulej, u jakim budzie tuchlina, kišla ci tak niejki niapryjemny zapach. Heta varunak kaniešny i pieršy.

Druhoj spravaj jošć — nasiejać u pasiecy dosyć melisy, kab jana ů šviežym stanie zaŮsiady byla pad rukoj.

Kali pčoly pačynajuć vychodzić rojem z vulla, dyk pieršym zadańniem pavinna być: niedapuŮcić, kab jany škiroŮvalisia da adlotu z pasieki. Dziela hetaha ů paru rajeńnia treba być cely čas na pasiecy i jak tolki zaŮvažycca vychad roju, treba sarvać kolki kalivaŮ melisy, rašciorci jaje ů rukach (kab bolš pachnuła), ukinuć u pryviazanuju da tyčki rajnicu i čakać.

Kali roj nie padyjmajecca vyšej jak 3–4 metry, dyk tady navat nie patrebna i rajnica. U takim vypadku chapajem kolki kalivaŮ melisy, rašcirajem jaje ů rucce i padkidajem u pčaliny klubok tak, kab kožnuju padajučuju halinku nie dapuŮcić da ziamli, ale jaje padchapić i ůznoŮ dalej padkidać. Pry spraŮnym padkidańni zapach melisy zvabić pčoly apuskacca ůsio niżej i niżej, aŮ da samoha čalavieka, jaki hetu meliŮu padkidaje. Tady, ušciaž rašcirajučy ů rukach melisu, treba pavolna jŮci da taho vulla, ů katory chočam novy roj asadzić. Vulej musić być čysty i mieć založanyja ramki z dobroj vaščynaj. AdčyniŮšy zatvor vulla,

IV. расьліны, якія ачышчаюць глебу ад пустазелья (акопніны) чаргаваць з расьлінамі, якія расьці пустазелью не перашкаджаюць (збожжа);

V. Што датыча здольнасьці выкарыстоўваць сьвежую гнойную сілу глебы, дык ўсе гаспадарскія расьліны дзеляцца на гэтакія тры групы:

а) расьліны, якія сьвежа паложанага хлеўнага гною **патрабуюць**: бульба, капуста, бручка, кармовыя буракі;

б) расьліны, якія сьвежа паложаны гной толькі **церпяць** і найлепш удаваліся-б толькі ў другой зьмене па хлеўным гнаі: авёс, мак, травы, цукровыя буракі, бульба і

в) расьліны, якія **вельмі цяжка** могуць карыстаць з сьвежа паложанага гною: лён ячмень, грэчка, пшаніца, жыта, каноплі. —

Дзеля ўсяго гэтага збожжа ніколі ня можна сеяць на сьвежа-пагноеным груньце, а бульбу найлепш садзіць на груньце пагноеным яшчэ з восені. Вясной гнаіць глебу пад бульбу можна толькі на грунтох лёгкіх.

ПЕРШАЙ РАБОТАЙ

пры абрабляньні глебы пад усякую расьліну ёсьць мелкае ўзраньне (зьяленьне) аржыміца. Дык узорывайце аржыміца, як толькі пажнеце збожжжа!

Думайце аб пашы на восень.

Сухая сёлетняя вясна і пачатак лета заступіліся на пашу. А што будзе ўвосені? Аб гэтым трэба думаць ужо цяпер.

Кепска гэта сьведчыць аб гаспадарскім спрыце тых нашых земляробаў, што „ўздыхаюць“ і спадзяюцца пашы на аржыміцы. Гэта вялікая абмылка. А нават можна сказаць, што хто гэтак думае, той падсякае той сук, на каторым сядзіць; а ўжо напэўна нішчыць тое, што чужь-чужь нека зрабіў. Бо й як-жа йначай гэта назваць? Сьляпы хіба толькі ня бачыць, як шкодным бывае ў збожжы рознае пустазельле (трава, сарняк). І аднак чалавек наш, хоць на словах часта й прызнае гэта, то аднак.. чакае, каб на ягоным аржыміцы зазеленела трава для згаладалай скаціны. Ці-ж гэта ня ёсьць самаашуканства, а нават і ашуканства? Так, гэта ёсьць самаабман, за які пасьля плаціць вялікую кару сам-жа гаспадар-земляроб.

Кожны-ж гаспадар мусіць сказаць сабе выразна, ці ён хоча гадаваць на сваіх палэх добрае збожжа, ці дзікую траву: адно або другое! Злучыць гэтага ня можна, бо адно другое выключае і ёсьць недапушчальным марнатраўствам.

Але вернемся да справы самае пашы. Вот-жа, калі збожжа было добрае, — а ў добрага гаспадара яно такім быць мусіць заўсёды, дык аржыміца па ім мусіць быць чыстае і на ім ніякае пашы няма. Але гэтага мала: для ўраджайнасьці глебы вельмі важнай ёсьць ейная будова. Вот жа збожжа па-

ukidvajem usiaredzinu kaliva raściortaj melisy, začynijajem vulej, adčynijajem lotku na ūsiu šyrku i... pčoly pačynajuć sami viasiola ūlazić u vulej. Kali hetak udasca ūviaści ū vulej matku, dyk usiu rabotu možna ličyć skončanaj: rešta roju ūvojdzie i raźmieścicca ū novym pamieškañni. Kali-ž pčalinuju matku ūviaści ū vulej zrazu nia ūdasca, dyk pčoly ūvajšoŭšy ū vulej varočajucca ūznoŭ nadvor, kruciacca prad vullom „u młynka“ i, hołasna źviniačy, kliuču da siabie matku. Kali matka pryjdzie — usia maładaja siamja zajmaje svajo novaje pamieškañnia, — a kali nia pryjdzie, dyk i pčoly pamału varočajucca ū toj matačny vulej, z katoraha vyjšli.

Na vypadak, kali roj zrazu pojdzie vysaka, tady biez rajnicy abyjšcisia ūžo nia možna. Kab nia vypuścić takoha roju z hranic pasieki, jaho treba staranna abkidyvać kalivami paciortaj melisy, a jak roj pačnie źbiracca ū jakim-niebudź adnym miescy, tady ū siaredzinu takoha roju treba padstavić pryviazanuju na tyčcy rajnicu, u katoruju prad tym było ūložana kaliva paciortaj melisy. Kali-b pčoly na pačatak hetaje rajnicy nie zaŭvažyli i ū jaje sadzicca

nie chacieli, tady treba rajnicu apuścić, naki-dać u jaje novaj paciortaj melisy i ūznoŭ padniać: uvojdjuć

Kali roj pačnie raśiadać, tady rajnica pamału apuskajecca i padnosicca da taho vulla, u katory chočam pčoly asadzić. Pstupajem pry hetym sposabam ūžo apisanym, h. zn. u vulej ukidvajem kaliva melisy, adčynijajem lotku na ūsiu šyrku i ūpuskajem roj u vulej. Jak bolšašć roju piarojdzie ūžo ū vulej, tady reštu pčol z rajnicy strasajem na došku prad lotkaj i heta rešta ūchodzić u novaje pamieškañnie.

Ūvieš hety sposab asadźvañnia pčol jošč niavyprabavanaj jaščé navinoj. Być moža, što znojducca tut jaščé niekijaja trudnašć, u rodzie takich, što nia ūsiaki hatunak pčol akažacca tak pasluchmianym, kab ślepa jsci za volaj pčalara tudy, kudy jon jaho pakiruje. Pry da-kładnym i zručnym adnak vykonvañni vyšej apisanych čynnašćlaŭ hety sposab byccam zaŭsiady viadzje da mety. Što-ž da charakteru pčaly, dyk niaviedama tymčasam jak inšyja hatunki, ale pčoly čystaj rasy slavianskaj velmi paslušny.

M. Vaičok.

кідае па сабе глебу моцна паднішчанай. І калі пасяля збожжа пусьціць на аржышча скаціну, дык яна гэту будову знішча да астатку, так што ўвосені прыйдзеца ўсё пачынаць спачатку. —

Словам, аржышча як пасьбішча, гэта самаабман і марнатраўства. Калі-ж думаць аб пашы на восень і хацець выкарыстаць на гэта аржышча, дык трэба паступаць інакш: трэба гэта аржышча абсеяць сумыснымі травамі і травяністымі мешанкамі. Як гэта робіцца?

Наўперад трэба зазначыць, што ўраджай пааржысных траваў і мешанак залежа ад двух чыньнікаў: ад пасьпеху пасеву і ад дастатку вогкасьці (вільгаці).

Што датыча часу пасеву, дык тут правілам ёсьць, каб пасеяць, **як найраней**. Дзяля гэтага — а гэта **ў усякім выпадку** — ўсякае аржышча трэба **зараз-жа** мелка ўзараць (падзябіць).

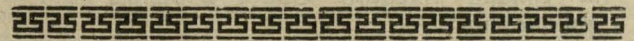
Для абсеву такіх узараных аржышчаў трэба выбіраць расьліны хутка-растучыя. На грунты добрыя высейваецца мешанка вікі з гарохам, аўсом і ячменем. На раньніх аржышчах сеюць часам нават лён, толькі, ведама, не на пашу, а на валакно. — На лягчэйшых грунтах добра ўдаецца белая гарчыца і вялікая пашная грачыха (татарка). Можна яе мяшаць разам, або з дадаткам гароху і вікі. Калі сеецца гарчыца адна, дык на гэктар (10.000 квадратных мэтраў) даецца 40 кілё. Грачыхі аднэй на такі-ж самы гэктар даецца каля 115 кілё. У мяшанцы даецца на гэктар 25 кілё гарчыцы і 60 кілё грачыхі.

На пасеў гэткай мешанкі аржыча зразу зьябіцца і зараз-жа на баразну высейваецца

мешанка, якая пасяля двойчы прыбарануецца і прыцісьнецца гладкім валам. Цераз 7—9 тыдняў ужо гатовай бывае паша, якую найлепш бывае касіць, рэзаць на сечку і даваць скаціне, перамяшаўшы з сечкай саламянай або з мякінай.

Добрым таксама кормам для кароў ёсьць пааржысная англіцкая рэпа, інакш званая турніпс Патрабуе аднак лепшых грунтоў. Высейваецца на гэктар сьвежа зьябленага аржышча 3 кілё, лёгка прыбарануецца і прывалкуецца. Уважным трэба пры гэтым быць, каб было насеньне праўдзівага англіцкага турніпсу, бо іншая рэпа такога ўраджаю ня дасьць. Як толькі турніпс абойдзе і дасьць першыя два лісткі, поле зараз-жа барануецца (ўпоперак), каб знішчыць пустазельле (траву), а сам турніпс трэба прарываць, каб ня быў за густы.

К. М.

ЗЕМЛЯРОБЕ!

Усякае пустазельле, а перад усім сьвірэнка, пырнік, лебядка, асот — гэта Твае ворагі. Нішчыць іх трэба заўзята і стала!

Łazbiny.

U paniaćci pieršaha-lepšaha pčalara łazbiny heta meta, dziela jakoj hadujucca pčoly. Nia možna adnak hetaj „metaj“ zašlapacca i nia bačuć taho, što niaŭmielyja łazbiny mohuć być pachovinami ũsiaje pčalinaje siamji. U čym sprava? A ũ tym, što vybraŭšy ũvies, ci blizu ũvies miod, pakidajem pčol biez zapasu, na łasku i nialasku hoładu. Daħadvacca, što „jšče budzie čas“ i pčoly zapas miodu dapoŭniać — nia možna, bo hety čas moža być, a moža i nia być: zaleža ad stanu pahody. Daznanyja pčalary kažuć, što „lepš pieradać jak niedadać“, dy što „zapas miodu ũ vulli heta toje samaje, što hrašovaja aščadnašć u banku“. Dziela hetaha asnaŭnym pravilam łazbinaŭ jošć „nie pierabirać!“

Zapas miodu na zimu musić być 12 15 kilohramaŭ. Rachujućy, što ramka samoha vulla Dadant-Blatta maje kala 2 kilo miodu, treba pčolam, zimujućym na volnym pavietry, pakidać dobra zašytych 7 ramak miodu.

Druhaja sprava, ab jakoj treba pamiaćać, heta toje, što navat majućy ũdoval cukru na

padkormku pčol, nia možna tolki im zdavolicca, bo cukram mohuć karmicca tolki samyja dašpielyja pčoly. Dla raźvićcia ž pčalinaha plođu patrebny kaniešna miod, bo tolki jon maje ũ sabie patrebnyja bialki, katorych cukar nia maje. — Z hetaha pravila vyniatok jošć tolki dla pčol z miodam lasnym, jaki ciažeŭ straŭlajecca ũ pčalnym žyvacie i tamu moža być pryčynaj niebiašpiečnaj niastraŭnašci ũ pčol.

Urešcie, nia ũvies vyniaty miod možna zразу vypampoŭvać na miodahoncy: časć dobra šytaha miodu treba pakinuć u plastoch dla padkormki na viasnu. I tolki što astaniecca z usiaho hetaha, možna vybirać na spatrabavaŭnie j prodaž.

A ciapier kolki sloŭ ab paradku pracy pry łazbinach. Naŭpierad treba ũsio patrebna-je zahadzia pryhatavać, kab nia treba bylo adlatać ad pracy, pakidajućy vul raźložanym. Što ž treba pryhatavać? — Kab nia vybrać i nia vykinuć niejdzie ũ travu pčalinaj matki, treba dla źmiataŭnia pčol z plastra pryhatavać šyro-kaŭe denka, a kali takoha denka niama, dyk choć čystuju b i e l u j u pošcielku. Dalej, treba mieć kazly dla sastaŭlaŭnia ũ paradku vy-

Пазнаванье гадоў каня паводле зубоў.

Вартасць каня ці то ў гаспадарцы, ці ў якой іншай службе заўсяды цесна звязана з ягонай старасцю. Маладзейшы конь — пры роўных стомасьцях іншых — заўсяды будзе больш варты чым конь старэйшы. Дзеля гэтага пазнаванье гадоў каня мае зяўсяды вялікае значэнне.

Ёсць шмат на гэта знакоў. Малады конь бывае жывейшым, мае круглейшую (овальную) галаву, выпуклы лоб, вышэйшыя ногі, ніжэйшы выступ хрыбетніцы над лапатай (холка), карацейшую стаячую грыву. Супроць гэтага старшы конь звычайна мае ўжо прыгупленую жывасць, надвачамі зьяўляюцца глыбокія ямки, а пад споднім павякам — моршчына, уся галава і цэлы склад цела становіцца выразна кантаватым, поўсьць на галаве мясцамі сівее, а белыя коні — „ржавеюць“. —

Усе гэтыя азнакі аднак вельмі агульныя. З большай прыблізнасцю можна пазнаць гады каня толькі паводле ягоных зубоў і дзеля таго над гэтым пазнаваннем крыху даўжэй тут і застановімся. Перш аднак мусім сказаць сабе, што такое зуб сам сабой прастаўляе? Вот-жа:

Зуб — гэта найцвярдзейшая часць цела жывёлы нагул. Заклінены ён бывае ў касцях верхняй і ніжняй ськвіцы і служба для перажування ўсякай пашы, а ў некаторай жывёлы — і дзеля абароны. Збудаваны зуб з трох розных цвёрдых матар'ялаў, пайменна: 1. з жоўта-белай зубавіны (г. зв. дэн-

тін), 2. з празрыста-шклістай эмалі і 3. з зубнога цэмэнту. У цэласці сваёй — з вонкавага выгляду — зуб можа быць падзелены так-жа на тры часці: самую верхнюю, якая знаходзіцца над дзяснай — **каронка**, сярэдняю — ў дзясне — **шыйка** і ніжнюю, пад дзяснай, у касцям гнязьдзе ськвіцы — **корань**.

Ведама, што зубы бываюць выменныя або малочныя і сталыя. Вот-жа падзел зубу на каронку, шыйку і корань бывае выразны толькі ў зубе малочным, у каторым паміж каронкай і каранём ёсць выразная шыйка. Зуб сталы мае форму больш-менш роўнага кліна — найшырэйшага ў каронцы і ступянёва вузючага ў кірунку караня. У кожнай часці зубу ёсць жоўта белая зубавіна; эмаль пакрывае толькі каронку, а цэмэнт пакрывае корань зубу. Усярэдзіне зубу, ад караня ўверх, знаходзіцца зубная шчупавіна (дупло, дзіра), у якой умешчаны крывяносныя начыньні і нэрвы.

Дзеля пазнавання гадоў каня паводле зубоў важны два мамэнты: мамэнт прастанья і выпадання малочных зубоў і мамэнт сьціранья сталых пярэдніх зубоў.

Дарослы конь мае агулам, у абедзьвюх ськвіцах, 40 зубоў, якія дзеляцца гэтак:

$$\frac{6 \ (1) \ 6 \ (1) \ 6}{6 \ (1) \ 6 \ (1) \ 6}$$

$$\frac{6 \ (1) \ 6 \ (1) \ 6}{6 \ (1) \ 6 \ (1) \ 6}$$

Як разумець гэткае разьмяшчэнне? — Лінія перазелу аддзяляе верхнюю ськвіцу ад ніжняй. Верхняя і сподняя шасьцёркі (6) пасярэдзіне гэта пярэднія зубы каня, нагул ведамыя як рэзакі. Абапал рэзакоў (1) знаходзяцца клькі і ўрэшце з кожнага боку, у верхняй і сподняй ськвіцы, знаходзяцца па 6 зубоў

branych ramak z miodam. Pčalarski nož, dymnik i zbanok z čystaj vadoj musiac być pad rukoj: vada patrebna na toje, kab čas ad času abmačyc u joj nož, ci šcotku, jakoj zmiatajucca z ramki pčoly.

Samych lažbin nia možna pačynać ani ranicaj, ani viečaram, kali ūsie pčoly rabočyja siadziac sabraušysia ū vulli. Kiepska taksama lažbavać i ū samy poŭdzien Prad lažbinami tak-ža treba staranna vymyc miodahonku.

Paradak samaha lažbavańnia hetki: pierad usim supakoj, cišynia. Vul aściarožna adčyniajem, lohka padkuryvajem i čakajem, pakul pčoly z pieršych plastroŭ pieralezuć na dašyja. Tady zdymajem vakonca, uznoŭ puścim krychu dymu i pačynajem vyjmac ramki. Kali pracavać umieła, dyk nia treba ani dymniku, ani sietki. Z vyniatych ramak zmiatajem pčoly i samyja ramki ūkladajem na kožlik. Kali heta зроблена, vul uznoŭ składajem i adchodzim da nastupnaha. Starajmasia pry ūsim hetym, kab nie nakapać miodu ū pasiecy, bo heta pryvučaе pčoł da kradzieży (da napadu).

Vybranyja ramki z miodam pamocnik chaj zaraz-ža adniasie da voddal pastaŭlenaj miodahonki i pačnie niečakajučy „vykručyvać“

miod. Ab miodahoncy treba pastaracca, kab jana roŭna stajala, nia kratalasia, bo moža być niaščaście. Ustaŭlajučy ramki ū miodahonku treba ūvažać, kab było roŭnaje abciažanńie: ramku stavić proci ramki. Prad ustaŭlańniem ramki ū miodahoŭku treba plastr „adčynić“, h. zn. vostrym nažom hładka pazracać samyja viarški, abo „zašycio“ miadovych čaračak. Kab hetkaje zrazańnie było roŭnaje i skoraje, treba kab nož byŭ cioply i navat haračy. Dzie-la hetaha pry miodahoncy treba mieć harščok z čystaj vadoj, jakaja zyspadu stała padahravalasia-b i ū hetaj vadzie taki nož treba stała trymać. Adkrytyja z adnaho boku plastry ūstaŭlajucca ū miodahonku — adkrytaj staranoj nadvor — pa dva (adzin. nasuproć druhoha) i vykručvajucca, spačatku velmi pavoli. Kali adna starana plastru ūžo vykručana, tady jon vyjmajecca, adčyniajecca z druhoha boku i ūstaŭlajecca ū miodahonku niavypampavanaj staranoj navonki i taksama vykručvajecca.

Zdarajecca, što padčas vykručvańnia miodu plastr vyłomlivajecca z ramki. Pryčyny na heta mohuć być usialakija, najčašciej adnak zdarajecca heta, kali nia roŭna krucicca miodohonka. Kab zabiášpiečycca ad vyłomlivańnia

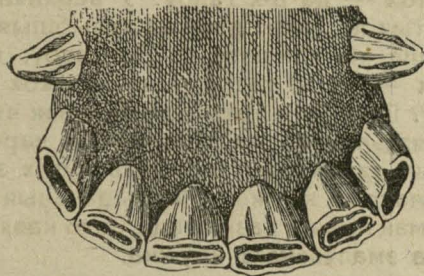

кутніх, інакш ведамых як зубы каранья. Вот-жа разам узятая конь мае 12 (6+6) рэзакоў, 4 (1+1+1+1) клыкі і 24 (6+6+6+6) зубы кутнія. Да гэтага трэба дадаць, што клыкі мае толькі жарабец ды што часам прад першай парай кутніх зубоў у верхняй ськвіцы вырастаюць яшчэ па аднаму воўчому зубу.

Нова-народжаная жарабя або ўжо мае, або да двух тыдняў яму вырастаюць па аднай пары зубоў пярэдніх у абедзвюх ськвіцах. Гэта першая пара рэзакоў завецца **кляшчы**. Больш-менш адначасна з кляшчамі вырастаюць і першыя тры зубы кутнія (па тры зубы з кожнага боку і ў абедзвюх ськвіцах, знача разам — 12). Да 6—8 тыдняў зьяўляецца абапал кляшчоў другая пара пярэдніх зубоў, **сярэднякі**, а да 6—9 месяцаў зьяўляецца абапал сярэднякоў і трэцяя пара пярэдніх зубоў, якія называюцца **краякамі**, бо сядзяць на краю.

Цяпер пачынаецца сьціраньне зубоў. На кляшчоў сьціраецца ямка да 1-га году, на сярэдняках да 1½ году і на краяках — да 2-х гадоў. Знача конь з усімі малочнымі зубамі мае два гады.

Ад 2½ да 4½ гадоў адбываецца замена зубоў малочных на зубы сталыя ў гэтым парадку: да 2½ гадоў выменьваюцца кляшчы, да 3½ гадоў — сярэднякі і да 4½ гадоў — краякі. — У гэтым-жа часе выменьваюцца першыя тры зубы кутнія, дарастаюць клыкі (у жарабоў), і дальшыя тры зубы кутнія. Такім чынам 5-цігадовы конь павінен мець усе зубы.

№ 1. Зубы 5 гадовага каня.

Сярэднія два — кляшчы, далейшыя два зубы абапал кляшчаў — сярэднякі і на краях — краякі. Асобна сядзяць клыкі.

Ад пяці гадоў пазнаваньне веку каня паводле зубоў становіцца ўжо цяжэйшым. Гэта пазнаваньне адбываецца паводле сьціраньня зубных ямак пярэдніх зубоў. Гэтыя ямки ў сподніх зубах маюць у глыбку больш-менш 6 см, а ў верхніх — двойчы гэтулькі, г. зн. больш-менш 12 см. Дзеля гэтага ямки гэтых ня роўна так-жа і сьціраюцца: у сподняй ськвіцы хутчэй чым у верхняй. У год сьціраецца (мялчэе) ямка ў кожным зубе больш-менш на 2 см.

Старыя зубы дарастаюць і пачынаюць ацірацца праз паўгоду пасля вымены малочных. Такім чынам кляшчы пачынаюць ацірацца ўжо ад 3-х гадоў, сярэднякі — ад 4-х і краякі — ад 5-х. Кожная ямка сподняй ськвіцы сьціраецца праз 3 гады (6: 2), а ў верхняй — праз 6 гадоў (12: 2). Дзеля гэтага ў сподняй ськвіцы ямка сьціраецца на кляшчоў да 6-х гадоў, на сярэдняках — да 7-х і

plastroj, pčalary dādumalisia padpirac hetyja plasty sumyśla зробленымі краткамі, якія прыстаўляюцца да пластру з vonkavaha боку, h. zn. з таго боку, з якога выкручваюцца мёд. Hetkija kratki robiacca z dzieraŭlanых lištvačak, pakryžavanych z saboj tak, što atrymoŭvajucca „vočki“ (kratki) па 2 cm ўдоўжкі і ўшыркі. Kratki hetkija musiać ciesna pryahać da vaščyny, a da ramak jany prymacoŭvajucca adumysnymi začepkami. Lištvy hetych kratak zastaniajuć tyja čarački plastru, da katorych ciesna prylahajuć i tamu nie pazvalajuć im aparažnicca. Dziela hetaha treba kratki abo pieravaračyvać, abo tolki pierasuvać tak, kab zakrytyja spačatku čarački adslanilisia i kab z ich takim čynam možna bylo vykrućić uvieś miod. — Vyparažnienyja ramki ūstaŭlajem nazad u vul.

Kali chočam atrymać miod zusim čysty ad usiakich damieśak, dyk śvieža vypampavany miod źlivajem u čystuju sudzinu, jakuju ūstaŭlajem u haračuju vadu. Tady miod stanovicca zusim redki i ūsiakija damieški lohka vyplyvajuć na vierch, skul ich možna čysta sabrać.

Niezaležna ad taho, ci vypampavany

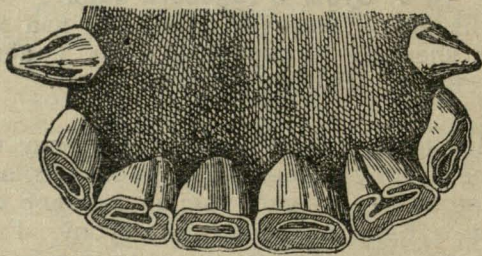
miod padahravajem ci nie padahravajem, vypuskajučy jaho z miodahonki cedzim praz huštoje sita.

Miod maje tuju svomaść, što ūsysaje ū siabie akružajučy jaho zapach. Dziela hetaha nia možna staŭlać miodu ū takija miascy, jak varyŭni, małočnyja sklapy i inš., bo miod napjecca tady ūsiakaha kislaha zapachu i staniecca niapryhodnym nia tolki na prodaž, ale i da spažyćcia ū chacie. Dziela hetaj-ža pryčyny nia možna miodu nalivać u sudziny žaleznyja.

Urešcie treba viedać, što miod śviežy jość niaśpiely: jon za nadta vadzianisty. A kali nia dać hetaj vadzie vyparycca z miodu, dyk taki miod śkiśnie. Dziela hetaha śvieža vypampavany i žlity miod nia možna zrazu nahluha zakryvać ci zakarkovyvać: śviežy miod na pačatak treba žlic u sudzinu z šyrokim horlam i prykrýć tolki čystaj redkaj tkaninoj. Hetak sabrany miod staŭlajecc a ū pravieŭnaje miesca, na vyški ū chacie, najlepš pad blašenuju strachu. Kali chto maje 1-2 zbanki miodu, dyk moža ich vyśpielić u chacie, na soniešnym aknie. Naturalna, ū takoj chacie musiać być čysta i nia śmieje być nijakich pastaroŭnich vostrych zapachaŭ.

V. Š-k.

на краякох — да 8-х гадоў. У верхняй ські-віцы гэтыя ж, але двойчы глыбшыя, ямкі сьціраюцца: на кляшчох да 9-х гадоў, на сярэднякох — да 10 гадоў і на краякох — да 11 гадоў. Пры ўсім гэтым ямкі аднак ня зьні-каюць бязсьледна: па іх астаюцца чарнявыя знакі, тым характэрныя, што ўвакруг іх знахо-дзіцца эмалявы кружок. Фальшаваныя знакі пасья ямак па тым пазнаюцца, што каля іх ня-ма гэтага эмаляванага кружка.

№ 2. Зубы 8 гадовага каня.

Ямка сьціртая на ўсіх пярэдніх зубах
дольнай ськівіцы.

Пазнаючы гады каня паводле сьцірань-ня ямак на пярэдніх зубах трэба ўзяць пад увагу, чым конь корміцца: мяккай (зялёная паша) ці цьвёрдай (авёс) пашай. Залежна ад гэтага і ямкі ў зубах сьціраюцца раз хут-чэй, раз вальней. Акрамя таго на скорасьць сьціраньня зубных ямак маюць уплыў і роз-ныя конскія нарковы, напр. грызеньне жлобу і пад.

Урэшце, важным момэнтам пры азна-чаньні веку каня ёсьць сам уклад зубоў. У моладасьці зубы верхнія блізу стацьма ста-новяцца на зубы споднія і роўна сьціраюцца. З часам аднак зубы быццам выдаюцца ўперад, плюшчацца і дзеля таго пры сьці-раньні не пападаюць акуратна верхнія на споднія. Ад гэтага сьціраньне бывае неда-кладным і тая часць зубу, якая не пападае на другі зуб, вырастае, твораць гэтак званы **загрыз**. Здараецца ён на верхніх краякох і, што найцікавей — у даволі сталых водсту-пах часу — на 9 і на 14 гадох. За кожным разам трызае загрыз больш-менш адзін год, і пасья таксама сьціраецца.

А. К.

(далей будзе).

*Co to choða stała, biez pieraryvu, atry-
moŭvać „Samaromač“, toj musić zaraz-ža vystać
svaju składku na druhoje paŭhodzie.*

Слоўца да тых, што купаюцца

Сонца, паветра, вада — ўсё гэта вельмі добра мацуе людзкія сілы, што ня мала пад-нішчыліся за год працы. Толькі трэба ўсяго ўжываць у меру. Гэта правіла аснаўное!

Мінула ўжо, можна сказаць, пара, калі жанкі й дзяўчаты асабліва баяліся загару: сягонья загар стаўся модным. Адна толькі засьцярога для тых, хто маюць слабаватыя грудзі (нахіл да сухотаў) і сэрца: для гэтых на сонцы грэцца доўга ня можна. Поўгадзіны, найвышэй гадзіна часу — зусім досыць. Асаб-ліва трэба памалу прывыкаць да загару: першы дзень быць на сонцы 15—20 мінут і ў наступныя дні гэты час прадоўжываць па 10 мінут.

Для ахвотнікаў купаньня лекары даюць гэткія правілы: 1. ня йсьці купацца з поўным жыватом, але й з ня сусім тошчым: найлепш дзьве-тры гадзіны па абедзьве або зусім над вечар. 2. Ня можна скакаць у ваду будучы разагрэтым ці наагул змораным. Наўперад трэба разабрацца ў халадку, або адпачыць хоць бы і на сонцы. Бо калі скачыць у ваду, будучы спацеўшым, дык можа схапіць сударгі жылаў або можна небясьпечна прастудзіцца. 3. Ня можна скакаць у ваду, глыбка каторай і наагул дно ня ведамы, бо можна гэтак тра-піць на нешта вострае і прабіцца, або можна трапіць на вір, які пацягне на дно. Тут жа трэба зазначыць, што нават „вядомыя мясцы“ ў праточных і агульна даступных асабліва водах вельмі часта бываюць таксама небя-сьпечнымі для скаканьня, бо нават і ў тых мясцох, дзе ўчора нічога небясьпечнага ня было, сягонья можа нехта нешта ўкінуць, або гэткае „нешта“ можа прынесці з сабой вада. Дык асьцярожна! 4. У глыбокай асаб-ліва вадзе ніколі ня купайцеся самі адны, але заўсяды з кімсь у таварыстве. 5. Калі вас часта хапае сударга рукі ці нагі, дык наагул будзьце асьцярожны з купаньнем і ні ў якім выпадку ня йдзеце на глыбокія мясцы. 6. Па-куль ня ўмеце добра плаваць, або калі мае-це слабое сэрца, дык ніколі не заходзьце на глыбіню.

А цяпер колькі слоў аб тым, як вучыцца плаваць. Найлепш прыгледзіцца як плаваюць добрыя плавакі і тады толькі пачынаць пла-ваць самому, але не на глыбокім месцы. Калі ўжо думаеце, што ўмеце плаваць і хочаце пусьціцца на глыбокую ваду, дык наўперад забясьпечцеся гэтак: перапіражэцеся пад пахі поясам ці наагул нечым моцным але мякчэй-шым, а на плячох прывяжэце не цяжкую, але моцную вяроўку, якую на ўсякі выпадак няхай трымае на беразе ваш таварыш. Калі б

Redaktar inž. A. KLIMOVICH

Z upavažnieńnia Bielaruskaha Instytutu Haspadarki i Kultury ŭ Vilni.

Vydaviec A. DASIUKIEVIČ

Bielaruskaja Drukarnia im. Fr. Skaryny, Vilnia, Zavalnaja 1 — 2.

цяпер так сталася, што вы выбіваліся з сіл, дык той хто трымае вас за вярхоўку, у кожную хвілю можа памагчы вам выплысці на бераг. Калі бераг рэчкі раптам абрываўста-глыбокі, дык замест каб трымаць падважанага „вучня“ на вярхоўцы, дачэпліваюць канец пояса да нягрубой але моцнай жордкі, пры помачы якой яшчэ лепш утрымліваць „вучня“ над вадой. Гэты апошні спосаб ужываецца асабліва тады, калі няма пад рукой мялчэйшага месца і ўжо першыя пачаткі навукі пльваньня прыходзіцца рабіць на глыбокай вадзе. — Таксама добра бывае ня толькі для пачынаючага вучня, але і для кожнага пльвальніка забяспечыцца пры пльваньні адумысным пльвальным гумовым поясам ці хоць-бы толькі добра прыгатаваным мацавым пазыром.

Дзеля таго што падчас купелі вельмі часта здараюцца выпадкі ўтапаньня, падамо тут спосаб ратаваньня тапельніка. Перш за ўсё трэба глядзець, каб такі тапельнік не пацягнуў з сабой ратуючага на глыбіню. Бо ведама, што „топячыся чалавек хапаецца і за саломіну“, а за чалавека ён сударажна хапаецца за што папала, найчасцей за руку, не даючы яму плыць і ў такім выпадку топяцца абодва. Першае, што трэба рабіць, калі бачым, што чалавека зэлівае вада, гэта кінуць яму з берагу вярхоўку, якуюсь тычку і пры іх помачы прыцягнуць няшчаснага да берагу. Калі-ж пад рукамі нічога такога няма і трэба нечакаючы скакаць у ваду, дык першае аб чым трэба памятаць, гэта ня дацца каб тапельнік хапіў вас за руку ці нагу. Найлепш-жа хапіць такога тапельніка за валасы і плыць з ім да берагу. Калі тапельнік ужо страціў прытомнасць і някідаецца, дык той хто ратуе, павінен легчы на плечы, абярнуць тапельніка таксама тварам уверх, узяць яго паміж кален і рукамі плыць да берагу. Выцягнуўшы такога тапельніка на бераг, трэба перагнуць яго праз калені тварам да зямлі, выбраць яму з роты балота ды ўдарыць пару разоў кулаком у патыліцу, каб адыйшла з горла рэшта вады і балота. Калі ўжо нічога не выцякае з роты, тады трэба ўраз-жа пачаць спробы штучнага дыхання.

М. С.

ГАСПАДАРСКАЯ УСЯЧЫНА

ЯК ДОУГА ЖЫВЕ?

Жывёла. Паводле ведамых з практыкі дадзеных, век паасобных жывёлін прадстаўляецца гэтак:

Скаціна	20—25 гадоў
свіні	15—20 „
авечкі і козы	10—15 „
коні	35—40 „
аслы	80—100 „

мулы	40—45 гадоў.
буйвалы	25—20 „
вярблюды	20—25 „
сланы	150—200 „
сабакі, каты	10—15 „
Куры	10—12 „
гусі, качкі	8—10 „
Карп, шчупак, сом да 100	„
Акунь, судак, карась,	
плотка, марскі сель-	
дзец, лосась	— 15 „
Пчаліная матка	3—5 „

Аднак гаспадарчую вартасць мае хатняя жывёла наступную:

скаціна	да 11—12 гадоў
авечкі, козы, свіні „	7—10 „
хатняя птушка	4—5 „
конь	17—18 „
сабакі і каты	6—8 „
вярблюды	12—15 „
буйвалы	14—16 „

Расьліны. Век расьлін больш разна-які, чым век жывёл. Ёсць расьліны, якія жывуць усяго 20—30 мінут, а ёсць дрэвы, што жывуць і 5.000 (пяць тысяч!) год. Найлягчэй аблічыць гады дрэваў, якія растуць у ўмярканым клімаце: гэтакія дрэвы на папярэчным разрэзе, лічачы ад сэрцавіны да кары, маюць гэтак званыя гадавыя кругі. Натуральна, падлічыць гады такога дрэва можна толькі пасьля таго, як дрэва свідуецца. — Акрамя гэтага, у такіх дрэваў, як звычайная сосна, кедр, дуб, бяроза, асіна, клён і др. можна падлічыць гады—але толькі за моладу — паводле гадавых атажалін (галінак).

У фаховай літаратуры знаходзім аб веку паасобных дрэў гэтакія лічбы:

Мамутавае дрэва (сэквая) больш	3.000 год.
Каштан гатунковы	2.000 „
Гарэх грэцкі	2.000 „
Дуб эўропэўскі	2.000 „
Ёлка эўропэйская і сібірс.	1.200 „
Ліпа шыракалістая	1.100 „
Платан	1.100 „
Кедр сібірскі	700 „
Сосна звычайная	700 „
Лістаўніца эўроп. (pinus borix)	600 „
Топаль	500 „
Явар	400 „
Клён	300 „
Бук	300 „
Ясень	300 „
Ільма (бераст)	300 „
Вяз	250 „
Граб	150 „
Бяроза	150 „
Вольха	150 „

Pierasyłka aplaçana ryčaltam.

